سوله څه ته وايي؟

(د بهرنيو منابعو څخه ژباړه او لنډيز)

سپین کانوال

سوله ډېرتعريفونه لري. کيدای شي چې ځينو خلکو ته سوله د ډلو او دولتونو تر منځ د جګړو، شخړو او اخ او ډب د نه شتون يا په بل عبارت د ډز بندی په معنا ګڼي. خو که چيرې په يو هيواد کې پورته يادې شوې ستونزې شتون هم و نه لري او خلک خپلو روا حقوقو ته لاسرسی و نه لري او عدالت شتون و نه لري او په يوه ټولنه کې عدالت حاکم نه وي، نو د خلکو حقو به تروړل کيږي چې په دې صورت به خلک به بيا هم اړ شي چې د خپلو حقوق د تر لاسه کولو لپاره لومړی د قانون په چوکاټ کې خپلې غوښتنې مطرح کړي او که چيرې د قانوني لارې دا کار عملي نه شي نو د حقوقو څخه محروم خلک به په هره لاره چې وي د خپلو روا حقوقونو تر لاسه کولو لپاره بله لاره چاره غوره کوي که هغه لاره نرمه وي او يا ګرمه. داسې باور کيږي چې سوله هغه مهال شتون لري چې په ټولنه کې لاندينی حالت حاکم وي:

- خلک، د ډار او يا تاوتريخوالي د ګواښ پرته په خونديتوب کې ژوند کوي، يعني د ټولنې هر غړی کولای چې په ډېر ډاډ سره د ژوند ټولې چارې له هر ډول ډار پرته سرته ورسولای شي. هيڅکله د تاوتريخوالي او ظلم هيڅ ډول په قانون کې د منلو وړ نه وي يا هيڅ ناروا عمل د بخښنې وړ نه وي.

- قانون د ټولو پر وړاندې يو شان پلی کيږي، خلک په قضايي سيستم باندې باور لري، او د خلکو حقونه په عادلانه او اغيزمنه توګه د قصايي/عدلي او امنيتي ادارو له لورې په خوندي توګه ساتل کيږي.

- هر څوک کولای شي چې په سياسي او سياسي پريکړو لکه د قوانينو، مقرارتو او پاليسيو جوړولو کې ګډون وکړي. حکومت خلکو ته حساب ورکوي او د ملت د يو خدمتګار په توګه عمل کوي نه د يو حاکم په توګه. البته په ټوټاليتر نظامونو او سيستمونو کې حکومت هيڅ چا ته ځواب ويونکی نه وي، خو برخلاف جمهوري نظامونه د پورته يادو ځانګړنو خاوند وي.

- هر څوک بنسټيزو اړتياو لکه خوړو، پاکو اوبو، سرپناه، ښوونې او روزنې، روغتيا پاملرنې او د ژوند سپيځلي چاپيريال ته د جنس، قوم، ژبې، ملت، مذهب او نژاد په پام کې نيولو پرته يو شان لاسرسی لري. له شک پرته دا کار هغه مهال شونی دی چې په ټولنه يو عدلانه نظام حاکم وي. ټولې فيصلې د قانون له مخې او د خلکو له خوا مطرح شوي قانون په چوکاټ کې تر سره کيږي.

- خلک د هغوی د ځانګړي هويت په پام کې نيولو پرته د کار او ژوند، يو شان فرصتونه لري. هغوی ته د هغوی د وړتيا سره سم د کار شرايط برابريږي او د هيواد په هره برخه يا سيمه کې يې چې خوښه وي سکونت اختيارولای شي او د هر ډول ډول ګواښ پرته خپل عادي ژوند ته ادامه ورکولای شي.

د پورته يادو شوو حالاتو شتون د عدالت په رڼا کې شونی دی کوم چې په خپل وار د رښتوني سولې ضمانت کوي او لاره ور ته هواروي.

سوله د مثبت او منفی حالت په بڼه را څرګنديږي:

لکه چې پورته ورته اشاره وشو ځیني خلک په ساده باور د تاوتریخوالي او جګړې نه شتون ته سوله وایي. د سولې دې ډول ته منفي سوله وايي. منفي سوله د هغه یو نامطلوب حالت ښکارندویي کوي، چې نه واقع کیږي، لکه د بېلګې په توګه د اوربند له امله جګړه درول شوې ده، حتی که چیرې د نور تاوتریخوالي د خپریدو امکان لا تر اوسه هم شتون ولري.

کله چې د تاوتریخوالي او بې عدالتۍ هره بڼه – که هغه مستقیمه وي یا کلتوري – شتون و نه لري، نو دې حالت ته مثبته سوله وايي. د مثبتې سولې موخه د ټولنې د بیلا بیلو ډلو، لکه ښځو او نارینه وو، ځوانانو او سپین ږیرو، تر منځ او همدارنګه د ښاري او کلیوالي سیمو د خلکو ترمنځ د واک توازن رامنځته کول دي. مثبته سوله د هغې ټولنیزې سولې په معنا ده چې د ټولنې ټول غړي سرچینو ته لاسرسي و لري او و کولای شي چې خپلې لومړنۍ بشري اړتیاوې پوره کړي. سوله د هر ډول جګړې یا شخړې د بشپړ نشتون په معنا نه ده، ځکه چې جګړه یا شخړه زموږ د ژوند یوه طبیعي او اړینه برخه ده. د هغې سمه معنا دا ده چې جګړې یا شخړې، خپل ځای سوله ایزو لارو چارو ته پریږدي او له درناوي له لارې د ټولو ښکیلو وګړو روا (قانوني) اړتیاوو او ګټو ته د عدالت په رڼا کې پاملرنه و شي. له همدې امله، سوله هغه بهیر ته ویل کیږي چې شخړې (جګړې) د سوله ایزو لارو له لارې د خلکو تر منځ اړیکې بیا رامنځته کړي، د خلکو دردونو ته مرهم وګرځي، پخلاینې ته پاملرنه وکړي او داسې ټولنیز سیستمونه رامنځته کړي چې د ټول نفوس اړتیاوې پوره او د شخړو د حل لپاره رغنده کار تر سره کړي. دا یو اوږد بهیر دی چې پای ته نه رسیږي.

څرنګه سوله راوستل کیږي؟

د سولې راوستل یو مفهوم دی چې په هغه کې بیلابیل بهیرونه، کړنلارې او پړاوونو چې اړ دي ویجاړونکي شخړې په پایښت لرونکو اړیکو بدلې کړي هم شامل او تلپاته و ساتي. دا اصطلاح په همدې توګه په پراخه کچه یو لړ فعالیتونو ته وايي چې د سولې د رسمي تړونونو څخه د مخه او وروسته تر سره کیږي. د دې پوهې په رڼا کې، سولې ته نه یوازې د یو پړاو یا حالت، بلکه د بهیر په سترګه کتل کیږي. سوله داسې یو بهیر دی چې باید یو څوک په کې بوخت شي، نه دا چې یو داسې موخه و ګڼل شي چې یو څوک ورته و رسیږي.

د سولې راوستل د ډیرو بیلابیلو ښکیلو اړخونو لکه حکومتونو، مذهبي سازمانونو، مدني ټولنو، دودیزو مشرانو او جوړښتونو، رسنیو، او سوداګریزو ټولنو دنده ګڼل کیږي: دا د ټولنې په ټولو، لکه علمي بنسټونه او حکومت، په ښوونځیو او سوداګریزو مرکزونو، او هر کلي او ښار کې د ټولنیزو مرکزونو په سطحو کار غواړي. د سولې راوستل د ارزښتونو، د اړیکو د مهارتونو، تحلیلي چوکاټونو، او ټولنیزو بهیرونو یوه ټولګه ده.

د سولې د راوستلو لپاره د خلکو او د هغوی د چاپیریال تر منځ د رغنده اړیکو جوړولو مهارتونو ته اړتیا لري. په داسې حال کې چې جګړې د ټولو اړیکو یوه طبیعي برخه جوړوي، خلک کولای شي هغه مهارتونو سره ځان بلد او باور پرې پیدا کړي د کومو لارو څخه په استفاده له نورو سره اړیکه جوړه کړي تر څو د ژوند په څرنګوالي کې ښه والي راولي. اړیکي او پوهاوی، پوښتنې او ځوابونه، منځګړیتوب او خبرو اترو مهارتونه د سولې د راوستلو لپاره د بهیرونو اصلي برخه جوړوي.

د سولې راوستل په جګړه ځپلو هیوادونو کې د پایښت لرونکي بشري امنیت او عادلانه پرمختګ د رامنځته کولو بنسټ ګڼل کیږي.

د سولې د راوستلو بهیرونه:

- د تاوتریخوالي پرته د شخړو سمبالول: د داسې یو ملاتړ اړتیا شته چې د یوې ډلې د ځواک د زیاتولو له لارې د هغوی ستونزو د حل لاره پیدا شي، او د اړینو شرایطو له لارې اړیکو ته بدلون ور کړل شي.

- د مستقیم تاوتریخوالي کمول: هڅې باید و شي ترڅو مستقیم تاوتریخوالي لږ شي. دا کار باید عدالت ته د سرغړونکو (عاملینو) د را کش کولو، قربانیانو ته د هوساینې برابرولو او تاوتریخوالي د مخنیوي، او د سولې د راوستلو فعالیتونو ته یو خوندي چاپېریال برابرولو، کوم چې د تاوتریخوالي اصلي لاملونه کنټرول کیږي، د پام کولو له لارې تر سره شي.

- په اړیکو کې بدلون راوستل: داسې هڅو ته اړتیا ده چې موخه یې د داسې بهیرونو رامنځته کول وي چې دردونو ته درمل وګرځي، شخړو ته د پای ټکی کیږدي او عدالت رامنځته کړي، تر څو د خلکو او هغوی په اړیکو کې بدلون راولي. دا بهیرونه خلکو ته فرصتونه ورکوي چې د اوږدې مودې لپاره، پایښت لرونکې حل لارې رامنځته او د هغوی اړتیاوو ته پاملرنه وکړي.

- د وړتیا لوړول: هغه فعالیتونه، چې موخه یې یوازې د داسې جوړښتونو رامنځته کول وي چې د سولې د یوه پایښت لرونکي کلتور مخکښ جوړ شي، باید پلان یې جوړ او پلي شي. نو دا بیا پر دې سربېره د خلکو لپاره ممکنه ده چې د اوږد مهالي سولې راوستلو د هڅو په اړه فکر و کړي تر څو اړتیاوو او حقونو ته ځواب و وایي، د ښوونې او روزنې، پرمختګ، پوځي بدلون او تحول، څېړنې او ارزونې له لارې د تاوتریخوالي د مخنیوي شته وړتیا لوړې کړي.

د سولې د راوستلو لپاره غوره او بنسټیز اصول:

- ارزښتونو ته پام کول: رواني، شخصي او سازماني غبرګون ته پام کول چې د سولې د راوستلو پروګرامونه د هغوی د ارزښتونو سره څه ډول تړاو لري.

- بنسټیزو اړتیاوو او حقونو ته پام کول: د سولې راوستل د خلکو سره مرسته کوي تر څو هغوی لومړنیو اړتیاوو او حقوقو ته لاسرسی ولري په داسې حال کې چې د نورو اړتیا او حقونه هم ومني.

- د جګړې او تاوتریخوالي شننه (تحلیل): د جګړې او تاوتریخوالي د لاملونو او ریښو دوامداره تحلیل ته اړتیا ده، تر څو د سولې لپاره مناسبې لارې چارې او منابع په ګوته شي.

د اوږده مهال پلان جوړول: د سولې راوستل کیدای شي د لنډې مودې د پلانونو او یا فعالیتونو له لارې تر سره شي، خو ټولنیز بدلون راوستل ښايي کلونو او لسیزې ونیسي.

- د ټولو سیسټمونو بدلون: د سولې راوستل د شخصي، اړیکو، کلتوري، او جوړښتیزو سطحو او د نظام او سیسټم بڼې ته ته بدلون ورکوي.

- د همغږۍ کړنلارې او ښکیل اړخونه: بیلابیل ښکیل اړخونه باید خپلې کړنلارې د خپل مسئولیت، حساب ورکولو، د مقابل لورې معقولو او روا غوښتنو، ځان تیریدنې او انعطاف او هر اخیز ګډون له پلوه د سولې د راوستلو په لار کې همغږې کړي.

- پیژندل او د ځواک جوړول: خلک باید د نورو سره د د ګډو هلو ځلو او همکاریو پر بنسټ د خپلو انساني اړتیاوو د پوره کولو لپاره د نه تاوتریخوالي خپل ځواک څخه ښه پوهاوی و لري.

- ښکیلو اړخونو او خلکو ته مناسب واک ور کول: د سولې راوستل باید په مشارکت او خپل ځاني ټینګ هوډ ولاړې وي چې کولای شي پیاوړې او پراخه شي او نورې مناسبې هڅې باید تر سره شي چې د نورو د نظر پر اوریدلو او ځواکمن کولو پر بنسټ ولاړې وي.